

DOI: 10.15547/YbFE.2019.07

**ТЕНДЕНЦИИ В ПРОФЕСИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ
НА УЧИТЕЛЯ ЗА АДАПТИРАНО ФИЗИЧЕСКО
ВЪЗПИТАНИЕ**

Галена Тодорова Терзиева

**TRENDS IN THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE
TEACHER FOR ADAPTED PHYSICAL EDUCATION**

Galena Todorova Terzieva

Abstract: The regulation of inclusive education in the Republic of Bulgaria places new requirements on the professional competence of teachers. Physical education is an integral part of the educational process of children with special educational needs. In this context, the report analyzes trends in the teacher's professional competence for adapted physical education in different countries.

Keywords: children with special educational needs, adapted physical activity, preschool and primary school teachers

Следвайки международните тенденции в образованието, Р България преминава от интегрираното обучение към приобщаващото образование, или от медицинския към социалния модел за приемане на уврежданията. Следователно образователните учреждения трябва да създадат подходящи условия за обучение на децата със специални образователни потребности, част от които е осигуряване на предпоставки за пълноценно участие в двигателното обучение, неразделна част от образователния и възпитателния процес. Както в други европейски страни, така и в Р България съществуват редица пречки пред практическото осъществяване на приобщаване във физическо възпитание. Обособени са препоръки в помощ на процеса, насочени към създаване на подкрепяща среда за децата със специални образователни потребности, важна част от която са учителите, които го осъществяват, да имат подходящо обучение. В системата на образованието въвеждането на компетентностните

модели са добра основа за разработване на учебни планове и програми, напълно отговарящи на изискванията на пазара на труда и насочени към формиране на комплекс от прагматични знания и умения, приложими в професионално значими ситуации като проява на високо равнище на експертност (Siderova, 2016, p. 138; Delcheva, 2018, p. 4).

В Р България все още не е узаконен професионален профил на специалисти по адаптирано физическо възпитание. Затова ще анализираме същността на проблема в международната теория и практика.

Знанията, уменията и компетентностите, които трябва да притежават специалистите, за да получат национален сертификат (Certified Adapted Physical Educators – CAPE) и да работят като учители по адаптирано физическо възпитание в САЩ, се обособяват в **Национални стандарти по адаптирано физическо възпитание** (Adapted Physical Education National Standards - APENS). Разгърнати са в следните 15 области: *развитие на човека; двигателно поведение; наука за физическите упражнения; измерване и оценка; история и философия; уникални характеристики на учащите; теория за курикулума и развитието; оценка; учебен дизайн и планиране; обучение; консултиране и развитие на училищния персонал; оценка на децата и програмите; продължаващо образование; етика; комуникация* (<http://www.apens.org/15standards.html>). Или от учителя, който ще реализира идеите на адаптираното физическо възпитание, съвсем не се изискват единствено знания в областта на физическото възпитание и познания за специфичните характеристики на учащите се. Неговата професионална компетентност за адаптирано физическо възпитание изисква широко разгръщане на компетентността през познания за развитието и двигателното поведение на човека, до познания в областта на курикулума и развитието, дизайн и оценка на образователни програми и предлагани услуги в образователното пространство, философия, етика, комуникация, което свидетелства за високите претенции и очаквания на обществото към професионалната дейност на специалистите в областта на адаптираното физическо възпитание.

В **Русия** специалистите по адаптирано физическо възпитание

се обучават в бакалавърска и магистърска програма по специалността „Физическа култура за лица с отклонение в здравето (адаптирана физическа култура)”. През март 2015 г. Министерството на образованието и науката на Руската федерация със заповед №203 утвърждава Федералния държавен образователен стандарт за висше образование за „бакалаври“ (www.fgosvo.ru/uploadfiles/fgosvob/490302.pdf), ориентиран към различните видове дейности (включително и в областта на адаптираното физическо възпитание), които могат да изпълняват завършващите. Там са посочени областта, обекта, вида на професионалната дейност и задачите, които трябва да решат завършващите. Също така в резултат на обучението си те трябва да формират общокултурни, общопрофесионални и професионални компетентности. Както може да се установи от настоящия нормативен документ, към специалистите работещи в областта на адаптираното физическо възпитание в Русия се предявяват сериозни претенции за формиране на професионални компетентности в областта на голям комплекс от професионални дейности, които са призвани да реализират – педагогическа, възпитателна, развиваща, рехабилитационна, компенсаторна, профилактична, научноизследователска, организационно-управленска. Това от своя страна предполага задълбочена и многостранна академична професионално-педагогическа подготовка на педагозите, които в практически аспект ще реализират идеите на адаптираното физическо възпитание.

В редица страни от **Европа**, адаптираната физическа активност не се признава за самостоятелна специалност и професия. В Белгия се свързва с професионалната квалификация по кинезитерапия, в Италия е професия на учителите по физическо възпитание, специализирали се в работа с деца със специални образователни потребности, а в Чехия се насочва към приложение в училищна среда и учебното ѝ съдържание е ориентирано към адаптираното физическо възпитание (Dasheva, Dzhobova et al., 2015, p. 196).

През последните 25 години е налице бързо развитие и разпространение на Европейската образователна политика за професионална подготовка по специалността „Адаптирана физическа активност”. Тя се осъществява в съответствие с

европейските изисквания и стандарти за висше образование чрез съвместни проекти, мобилност и програми за обучение и квалификация. Такива са:

1) Европейска магистърска диплома (Master's Degree postgraduate" - level V+) по адаптирана физическа активност АРА – (EMDAPA), Брюксел, 1991 г., с участието на 28 университета.

2) Европейска университетска диплома (European University Diploma „Undergraduate" – level V) по адаптирана физическа активност АРА – (DEUAPA), 1997 г., по програмата на Европейския съюз „Socrates/Erasmus", с участието на 30 университета.

3) Европейска магистърска програма (European Master's Degree) по адаптирана физическа активност АРА, по програмата на Европейския съюз „Erasmus/Mundus" (2005-2009).

4) Европейска магистърска програма (European Master's Degree) за превенция по адаптирана физическа активност и др. (Nikolova, 2009, p. 69-70).

В представените програми академичната практика в това отношение се реализира главно чрез надграждане на педагогическата компетентност на педагозите, посредством обучението им в магистърски програми в областта на адаптираната физическа активност.

В опит да се унифицира професионалната подготовка в областта на адаптираната физическа активност и да се гарантира качеството ѝ на европейско равнище през 2010 г., като краен резултат от двугодишен международен проект, се въвеждат Европейски стандарти в адаптираната физическа активност (European Standards in Adapted Physical Activity). В тях се описват професионалните компетентности на специалистите в областта на адаптираното физическо възпитание, адаптирания спорт и рекреация, адаптираната физическа рехабилитация (Klavina & Kudláček, 2011, p. 46-62).

За целта на нашето изследване ще представим резултатите от дейността по проекта „Европейска програма за обучение в приобщаващо физическо възпитание“ (EIPET, 2007-2009), подкрепен от „Леонардо да Винчи“, подпрограма на програма „Учене през целия живот“ на Европейския съюз. Чрез тях се *определя рамката от знания, умения и компетентности*, които

трябва да притежава учителят (неспециалист), за да може да осъществи приобщаване на деца със специални образователни потребности в заниманието по физическо възпитание. Разпределени са в *четири ключови области*:

1) *Планиране на двигателно обучение, подходящо за деца със специални образователни потребности:*

- Адаптиране на учебната програма по физическо възпитание, за да отговаря на моментното състояние и нужди на всички деца със специални образователни потребности.

- Оценяване потребностите (текущо, актуално ниво) на деца със специални образователни потребности.

- Планиране на подходящо и развиващо двигателно обучение в приобщаващото физическо възпитание.

- Подготовка на другите деца и околната среда за приобщаване на деца със специални образователни потребности.

2) *Обучение на деца със специални образователни потребности в приобщаващи условия заедно с децата без увреждания:*

- Адаптиране методите за преподаване така, че да отговорят на нуждите на всички деца в заниманието по физическо възпитание.

- Управление поведението на децата, за да се осигури най-подходящото и безопасно двигателно обучение за всички.

- Комуникация с деца със специални образователни потребности и другите, които пряко и непряко участват в приобщаващото обучение по физическо възпитание.

3) *Оценяване напредъка в двигателното обучение на деца със специални образователни потребности и ефективността от приложените стратегии за обучение:*

- Оценяване напредъка в двигателното обучение на деца със специални образователни потребности според целите на тяхната индивидуална учебна програма.

- Оценяване ефективността на приобщаващата програма по физическо възпитание.

4) *Подкрепа на собственото си и на другите професионално развитие и повишаване качеството на обучението на деца със специални образователни потребности:*

- Продължение на развитието на собствените си и тези на другите професионални умения и знания.

- Застъпване за нуждите и правата на деца със специални образователни потребности (Kudláček, Ješina et al., 2010, p. 15-16).

Както може да се установи от спецификата на определената рамка, създадена в резултат на Европейската програма за обучение в приобщаващо физическо възпитание, учителят (неспециалист), е необходимо да притежава знания, умения и компетентности, които биха го подпомогнали в осъществяването на приобщаване на деца със специални образователни потребности в заниманието по физическо възпитание. Неговите специфични знания, умения и компетентности се разпростират от познаването на специфичните особености на децата с увреждания и възможностите за обучението им в приобщаващи условия, през наличие на компетентности за планирането на тяхното двигателно обучение, до оценяване на напредъка на всяко от децата със специални образователни потребности и подкрепа на собственото си и на другите професионално развитие.

Придобитите компетентности ще помогнат приобщаването на деца с различни нарушения – увреден слух, зрителни увреждания, обучителни трудности, лека и умерена степен на умствена изостаналост, говорни проблеми, хронични заболявания (като диабет, астма и др.), физически проблеми и някои психоневрологични заболявания (Kudláček, Morgulec-Adamowicz et al., 2010, p. 20-21).

В Р България е регламентиран само модел за професионално образование и обучение по адаптирана физическа активност и спорт за хора с увреждания, който е интегриран в рамките на средното образование (Nikolova et al., 2006).

В Наредба №17 от 27.08.2018 г. за придобиване на квалификация по професията „Инструктор по адаптирана физическа активност и спорт за хора с увреждания“, обнародвана в брой 82 на Държавен вестник от 05.10.2018 г. са включени: входящите изисквания за минимално образователно и квалификационно равнище или професионален опит; описание на професията; цели и резултати от обучението; изисквания към материалната база и обучаващите. Единиците, които са посочени като резултати от обучението, са разделени в три групи: обща,

отраслова и специфична професионална подготовка. Към последната се отнасят резултати, свързани с формиране на компетентности в областта на адаптираната физическа активност и спорт за хора с различни увреждания – ментални, зрителни, слухови, физически и хора в пенсионна възраст (https://www.navet.government.bg/bg/media/DOS_ADAPTIRANA-AKTIVNOST.pdf).

От 2003/2004 г в учебния план на Национална спортна академия (НСА) в ОКС „Магистър“ се изучава програмата „Спорт за високи постижения“, в учебната структура на която е включена специализация по „Адаптирана физическа активност и спорт в училище“ (Nikolova, 2009, p. 71-72).

От 2004/2005 г. в ОКС „Магистър“ се изучава програмата „Адаптирана физическа активност и спорт (за хора с увреждания)“. Завършилите придобиват професионални компетентности за изготвяне и приложение на специализирани методики по вид спорт с обучителна, тренировъчна и рекреационна насоченост (в свободното време и отбиха) за хора с увреждания в различни възрастови групи; за планиране, контрол и оценка на ефективността на реализираните адаптирани физически активности и спорт; за разработване на спортни проекти за хора с увреждания, като средство за образователна и социална интеграция и здравна профилактика; за използване на терапевтичния ефект на адаптираната физическа активност и спорт в рехабилитационната дейност на хора с увреждания (www.nsa.bg/bg/page,1403).

От 2019/2020 г. в ОКС „Магистър“ се открива програмата „Адаптиран спорт и приобщаващо образование“, насочена към разширяване и задълбочаване на усвоените в бакалавърска степен фундаментални теоретични и методико-практически знания и умения и към придобиване на интердисциплинарни познания и специализирана подготовка в областта на адаптираните спортове и приобщаващото образование с акцент върху приобщаващото физическо възпитание (<http://www.nsa.bg/bg/page,2114>).

От 2014/2015 г. в ОКС „Бакалавър“ се въвежда програма по “Тренинг по адаптирана физическа активност и спорт (АФАС)” с професионални умения за организиране, ръководство и провеждане на обучение и многогодишна спортна подготовка по

адаптиран спорт (www.nsa.bg/bg/page,131).

От 2002/2003 г. в учебния план на НСА се изучава базовата задължителна дисциплина „Адаптирана физическа активност“ за трита факултета – треньорски, учителски и кинезитерапия (Nikolova, 2009, p. 71-72).

В рамките на висшето образование отделни модули по адаптирана физическа активност са част от учебните планове на всички факултети в България за подготовка на специалисти по физическо възпитание и кинезитерапия към университетите във Велико Търново, Благоевград, Пловдив, Русе и Шумен (Nikolova et al., 2006, p. 5). Анализ на учебните планове на водещите университети (Софийски университет „Св. Климент Охридски“; Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“; Югозападен университет „Неофит Рилски“; Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“; Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“; Тракийски университет; Русенски университет „Ангел Кънчев“), в които се обучават студенти по специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, обаче показва, че такива липсват в подготовката на детските и начални учители. Или специалистите в Р България, които работят непосредствено с децата в детската градина и началното училище, не формират в академичната си подготовка компетентности за приобщаване на децата със специални образователни потребности в заниманията по физическо възпитание.

В САЩ, Русия и други европейски страни е обособен професионален профил на специалистите по адаптираното физическо възпитание. На европейско равнище е структурирана рамка от знания, умения и компетентности, които трябва да притежават учителите по физическо възпитание, за да приобщават деца със специални образователни потребности в двигателното обучение. В Р България в средното и висше образование е организирано обучение и се формират професионални компетентности в областта на адаптираната физическа активност, включително и за учителите по физическо възпитание. Не така стои въпросът с детските и начални учители, които са учители по физическо възпитание съответно в детската градина и начално училище. Те не получават подобна подготовка и

съответно не формират компетентности в тази област.

ЛИТЕРАТУРА

- Дашева, Д., Джобова, Ст. и кол. (2015). *Ръководство по Теория на професиите в спортните училища (IX до XII клас)*. София. БОЛИД ИНС.
- Магистърска програма по Адаптиран спорт и приобщаващо образование*, НСА, <http://www.nsa.bg/bg/page,2114> [последно посетен на 20.09.2019 г.]
- Магистърска програма по Адаптирана физическа активност и спорт*, НСА, <http://www.nsa.bg/bg/page,1403> [последно посетен на 20.09.2019 г.]
- Николова, М. (2009). *Социална и образователна интеграция на хора с увреждания чрез адаптирана физическа активност и спорт*. София: НСА ПРЕС.
- Николова, М., Милева, Ел., Пенева, Б. (2006). Европейската образователна политика и българският модел за висше образование и професионална подготовка по адаптирана физическа активност и спорт за хора с увреждания. *Спорт и наука*, бр. 2. София.
- Образователна квалификация*, НСА, <http://www.nsa.bg/bg/page,131> [последно посетен на 20.09.2019 г.]
- Приказ Минобрнауки России от 12.03.2015 №203 „Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования по направлению подготовки 49.03.02 Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья (адаптивная физическая культура) (уровень бакалавриата)“* www.fgosvo.ru/uploadfiles/fgosvob/490302.pdf [последно посетен на 20.09.2019 г.]
- Сидерова, Д. (2016). Развиване на професионална компетентност на бъдещи начални учители чрез използването на комуникативни стратегии към текста. *Годишник на ПФ при ТрУ*, том 13, Стара Загора: Тракийски университет – Педагогически факултет, 128-139.
- 15 Standards of Specialized Knowledge*, <http://www.apens.org/15standards.html> [последно посетен на 20.09.2019 г.]
- Delcheva, Ts. (2018). About The Correspondence Between The Training Of Future Social Workers And The Social Practice, *World Science*, Vol. 5, № 1 (29).
- Klavina, A., Kudláček, M., (2011). Physical Education for Students with Special Education Needs in Europe: Findings of the EUSAPA Project.

- European Journal of Adapted Physical Activity*, 4 (2), 46-62.
- Kudláček, M., Ješina, O., Flannagan, P. (2010). European Inclusive Physical Education Training. *Advances in Rehabilitation*, 3, 14-17.
- Kudláček, M., Morgulec-Adamowicz, N., Verellen, J. (2010). *European Standards in Adapted Physical Activity*. Olomouc.

REFERENCES

- 15 Standards of Specialized Knowledge*, <http://www.apens.org/15standards.html> [last visited on 20.09.2019 r.]
- Dasheva, D., Djobova, S. et al. (2015). *Handbook to Theory of Professions in Sports Schools (IX – XII grade)*. Sofia. BOLID INS.
- Delcheva, Ts. (2018). About The Correspondence Between The Training Of Future Social Workers And The Social Practice, *World Science*, Vol.5, № 1 (29).
- Educational qualifications*, National Sports Academy, <http://www.nsa.bg/bg/page,131> [last visited on 20.09.2019 r.]
- Klavina, A., Kudláček, M., (2011). Physical Education for Students with Special Education Needs in Europe: Findings of the EUSAPA Project. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 4 (2), 46-62.
- Kudláček, M., Ješina, O., Flannagan, P. (2010). European Inclusive Physical Education Training. *Advances in Rehabilitation*, 3, 14-17.
- Kudláček, M., Morgulec-Adamowicz, N., Verellen, J. (2010). *European Standards in Adapted Physical Activity*. Olomouc.
- Master's degree program "Adapted Physical Activity And Sport"*, National Sports Academy, <http://www.nsa.bg/bg/page,1403> [last visited on 20.09.2019 r.]
- Master's degree program "Adapted Sport and Inclusive Education"*, National Sports Academy, <http://www.nsa.bg/bg/page,2114> [last visited on 20.09.2019 r.]
- Nikolova, M. (2009). *Social and educational integration of people with disabilities through adapted physical activity and sports*. Sofia: NSA PRESS.
- Nikolova, M., Mileva, El., Peneva, B. (2006). The European educational policy and the Bulgarian model for higher education and vocational training in adapted physical activity and sport for people with disabilities. *Sport and Science*, Issue 2. Sofia.
- Order of the Ministry of Education and Science of Russia* dated March 12, 2015 No. 203 "On approval of the federal state educational standard of higher education in the field of preparation March 49, 02 Physical education for people with health problems (adaptive physical education) (undergraduate level)" www.fgosvo.ru/uploadfiles/fgosvob/490302.pdf [last visited on

20.09.2019 г.]

Siderova, Д. (2016). Developing Professional Competence Of Future Primary Teachers Through The Use Of Communication Strategies In The Text. *Yearbook of the Faculty of Education*, Stara Zagora: Trakia university, Volume 13, 128-139.

Author Info:

Galena Todorova Terzieva, Assist. Prof., PhD
Trakia University - Stara Zagora
Faculty of Education
Republic of Bulgaria
e-mail: gtterzieva@abv.bg